

Strokovni članek / 1.04

Magda Peršič, Jana Mlakar Adamič, Janez Šter, Tita Porenta

PROFESIONALNA ETIKA V MUZEJU

Primer št. 1

Zasebni zbiralec pride v muzej s prošnjo, da mu kustos strokovno ovrednoti predmet, ki ga namerava kupiti od sovaščana za svojo zbirko. Kustos mora strokovno oceniti oziroma ovrednotiti predmet, saj sodi strokovno ovrednotenje predmetov premične kulturne dediščine med njegove delovne naloge v muzeju, ki ga določa Zakon o varstvu kulturne dediščine. Kustosovo strokovno mnenje je sestavni del prošnje, ki jo zasebni zbiralec potrebuje za pridobitev sredstev za odkup predmeta (razpis v okviru projekta CRP). Ta predmet namerava zasebni zbiralec postaviti v svojo zbirko, ki jo predstavlja javnosti. Kustos ugotovi, da je predmet ključnega pomena za njegovo (se pravi muzejsko) zbirko, in se za nasvet obrne na ministrstvo za kulturo (MK). Poučijo ga, da noben zakon javno ne prepoveduje nakupovanja oziroma ni nikakršne pravne podlage, ki bi kustosom dovoljevala preprečiti zbiralecove namene. Kaj lahko v tem primeru stori kustos? Teoretično lahko pripravi strokovne podlage za akt o razglasitvi spomenika državnega ali lokalnega pomena ali pa na MK vložijo prošnjo za odobritev sredstev za odkup istega predmeta. Kakšen bo najverjetnejši razplet med kustosom in zasebnim zbiralcem? V praksi to pomeni, da bi moral slednji kustosom dati podatke o predmetu oziroma lastniku predmeta, česar pa ni pripravljen storiti, dokler ne bo predmet njegova last. V tem primeru bo zasebni zbiralec predmet premične dediščine najprej odkupil od lastnika in šele kot lastnik dal pobudo za razglasitev (pri tem se izogne odločbi v odločbi o varstvu spomenika, ki prepoveduje premeščanje oziroma prenašanje spomenika). Z lastninsko pravico si zasebni zbiralec pridobi možnost razglasitvenega akta za spomenik, na podlagi katerega izda minister ali pristojni organ lokalne skupnosti lastniku (zasebnemu zbiralcu) odločbo o varstvu spomenika. Po tej odločbi se spomenik lahko prepusti javni službi ali strokovni organizaciji (muzeju) največ za en mesec v letu do šestih mesecev v petih letih. V tem primeru muzej nima nikakršne pravice do spomenika, ki bi ga umestil v stalno razstavo, ker pač ni lastnik, razen če zasebni zbiralec predmet odstopi (proda, podari, zamenja) muzeju, kar je seveda odvisno od nje-

gove strokovnosti, razgledanosti in ne nazadnje etičnosti. Torej, čeprav bi bila zasebni zbiralec in kustos v enakovrednem položaju, se pravi, da bi zasebni zbiralec dal kustosom podatke o lastniku predmeta, ki ga namerava kupiti, in bi kustos lahko pripravil strokovno podlago za akt o razglasitvi spomenika ter bi imela enake možnosti oziroma sredstva za odkup predmeta (zasebni zbiralec bi moral počakati kustosom na morebitno odobritev njegovih sredstev za odkup in ne bi smel ponuditi več, kot znašajo kustosova sredstva), je odločitev o prodaji predmeta prepuščena osebi izbiri lastnika – prodajalca, pri čemer bo predmet najverjetneje raje prodal sorodniku, prijatelju, znancu (v tem primeru zbiralcu) kot muzeju. Kustosova pridobitev predmeta za muzejsko zbirko je torej prepuščena posameznikovi strokovnosti in etiki ter tako imenovani tržni etiki, saj posameznikom kot varuhom in skrbnikom dediščine ni treba spoštovati Icomovega kodeksa poklicne etike. Kako naj v tem primeru ravna kustos, da bo njegovo ravnanje etično? Kustos namreč krši etična načela Icomovega kodeksa proti lastni ustanovi oziroma deluje v nasprotju z interesi svoje ustanove, ko ji odtuji predmet, s tem ko s pristojnostmi muzejskega delavca pomaga zasebnemu zbiralcu z brezplačno strokovno oceno za nakup tega predmeta. Prav tako ravna neetično in v nasprotju z Zakonom o varstvu kulturne dediščine, če odkloni strokovno pomoč zasebnemu zbiralcu. Torej kustos v vsakem primeru krši etična pravila oziroma jih po zakonu celo mora kršiti, vprašanje je le, ali je bolj etično kršiti profesionalna etična ali zakonska pravila.

(Magda Peršič)

Mnenje

Poslanstvo muzejskega poklica temelji na skrbništvu, čuvanju in ohranjanju dediščine, česar bi se moral zavedati vsak kustos ali kustodinja. Skrbništvo nad muzejskim gradivom je materialno, moralno in pravno,¹ torej lahko poklicna vprašanja rešujemo po strokovni, etični ali/in pravni poti. Vse troje se med seboj prepleta. Kar je strokovno, je etično, etično je v skladu z zakonom, ki temelji na stroki. Komentar dileme, s katero se je sreča-

la kolegica, temelji zgolj na teoriji, orodju, ki ga bo strokovni delavec v posameznih primerih uporabil ustrezno okoliščinam in glede na pomen obravnavanega predmeta.

Interpretacija zakona: 51. člen Zakona o varstvu kulturne dediščine (v nadaljevanju ZVKD)² zagotavlja pravico do brezplačnih »pojasnil, nasvetov in navodil ustreznega javnega zavoda iz 20. člena tega zakona v zvezi z lastnostmi, pomenom, ohranjanjem in vzdrževanjem dediščine« le lastniku dediščine. Zasebni zbiralec je zaprosil za strokovno ovrednotenje predmeta zaradi odkupa, torej še ni lastnik dediščine in se na ta člen ne more sklicevati. Za cenovno ovrednotenje, ki je pri odkupu verjetno najpomembnejše, so pristojni zapriseženi cenilci dediščine.

Strokovne podlage: če zasebni zbiralec predstavlja zbirko javnosti, mora imeti dovoljenje ministra, da je za to usposobljen.³ Če kustos pozna zbiralca, lahko hitro ugotovi, ali gre za ozaveščenega in dobronamernega zbiralca, neznano osebo pa lahko »preberemo« že po tem, kako je zaprosila za nasvet: ali se je obrnila uradno (pisno) na muzej (predvidevamo, da za predmet več ljudi) ali na določenega kustosom. Preden se kustos odloči za kakršnokoli strokovno ovrednotenje, ima pravico in dolžnost, da

- ob prihodu predmeta v muzej izpolni vhodni obrazec z vsemi razpoložljivimi podatki, ki mu jih mora dati zbiralec, če želi, da bo lahko opravil svoje delo;
- pripravi »ekspertizo« predmeta z vsoto dokumentacijo, ki mu rabi za nadaljnje ravnanje in sprejemanje odločitev v zvezi z zbiranjem (preveri prisotnost predmeta v lastni zbirki), ohranjanjem in shranjevanjem (ugotovi njegovo stanje in popolnost zaradi postopkov in možnosti konservacije ter vzpostavitev primerne konservatorskega okolja), dokumentiranjem (fotografiranje, zapis vsaj standardnih podatkov), raziskovanjem (ugotovi, da je predmet rariteta, o njem niso znani vsi želeni podatki in je za ovrednotenje potrebno več časa) in posredovanjem

(zagotoviti nadzor nad lociranjem predmeta).

Če je smiselno, ob strokovni oceni takoj pripravimo dokumentacijo za razglasitev za spomenik. Tako bo vpisan v register in pod posebnim varstvom, nadzorovan in dostopen za javnost;

- c) **zbiralcu nikakor ne sme izdati strokovnega mnenja, če obstaja kakršenkoli dvom o njegovih slabih namelih⁴ (etično načelo).** Pri tem se lahko uradno obrnemo na medije, obvestimo carinike, da poostrijo nadzor nad izvozom dediščine, ali pokličemo inšpektorat za kulturno dediščino. Če pa gre za ozaveščenega zbiralca, bomo z njim zlahka konstruktivno »poslovno-strokovno« sodelovali.

Če se muzej za neki predmet močno zani- ma, so mu na voljo naslednje možnosti:

- da prepriča zasebnega zbiralca, da predmet odstopi muzeju (zelo malo možnosti!);
- da manjkajoči predmet v stalni zbirki nadomesti z repliko ali fotografijo in si predmet izposodi samo za občasno ali študijsko razstavo;
- da zlasti v lokalnem okolju poskrbi za pozitivno sodelovanje z zasebnim zbiralcem v duhu ohranjanja skupnega zgodovinskega spomina neke regije (po načelih ekomuzeja) in za medsebojno obveščanje ljudi za obisk zasebne zbirke, kjer si bodo lahko ogledali znameniti predmet v originalu.

Zasebni zbiralci ne spoštujejo Icomovega kodeksa, ker Icom združuje poklicne muzejske delavce za zagovarjanje interesov muzeologije in drugih disciplin, ki se ukvarjajo z upravljanjem in delovanjem muzejev,⁵ zasebne zbirke v Sloveniji pa nastajajo povečini kot ljubiteljska dejavnost z dodatnim virom dohodka njihovih lastnikov. Icom spodbuja oblikovanje tako imenovanih nacionalnih in strokovnih etičnih kodeksov, ki naj bi temeljili na posebnostih zakonodaje oziroma stroke. Ko bo tak kodeks oblikovan pri nas, ga bodo morali tudi v Sloveniji spoštovati tako »profesionalci« kot koncesionarji za opravljanje dejavnosti varstva kulturne dediščine.

(Jana Mlakar Adamič,
Janez Šter in Tita Porenta)

Primer št. 2

Zasebna zbiralka pride v muzej s prošnjo oziroma kar zahtevo, da ji pristojni kustos svetuje temo za raziskovalni projekt, za katerega je

dobila državna namenska sredstva. Končni cilj raziskovalnega projekta naj bi bila razstava oziroma zasebna zbirka, ki bi jo zbiralka trži- la. Zdi se ji samoumevno, da ji muzeološki scenarij za postavitev zasebne zbirke izdelata pristojni kustos. Zbiralka je pravilno poučena, saj je med muzejskimi nalogami kustosa tudi strokovno sodelovanje pri urejanju in predstavljanju zasebnih muzejskih zbirk (ZVKD, 22. člen). Kustos in zasebna zbiralka skleneta dogovor o sodelovanju. Po tem dogovoru kustos prosi zbiralko, ali bi bila pripravljena nekaj fotografskih posnetkov s prireditve v okviru raziskovalnega projekta (kustos se je udeležil enake prireditve v drugem kraju) odstopiti za muzejsko dokumentacijo. Zasebna zbiralka zavrne njegovo prošnjo, češ da so njeni fotografski posnetki avtorsko delo. Kaj bi po vašem mnenju moral narediti kustos, da ne bi kršil kodeksa poklicne etike?

(Magda Peršič)

Mnenje

Interpretacija zakona: 22. člen ZVKD opredeljuje dejavnosti muzejev, ki dopolnjujejo naloge javne službe po njegovem 19. členu takole: »(...) zbirajo, urejajo, hranijo pre- mično dediščino (...), strokovno sodeluje- jo s fizičnimi in pravnimi osebami zasebne- ga prava, ki imajo zbirke premične dedišči- ne (zasebne muzejske zbirke), pri urejanju in predstavljanju zbirk (...)« Če k temu do- damo že navedeni 51. člen istega zakona, ki govori o pravici do brezplačnih pojasnil, nasvetov in navodil v zvezi z dediščino, so »zahteve« po svetovanju teme za razisko- valni projekt upravičene, ker svetovanje še ne pomeni izdelavo scenarija. Pojavi pa se tudi vprašanje, na kakšni podlagi je zaseb- na zbiralka dobila državna namenska sreds- tva, če nima razvite vizije in muzeološkega konteksta svoje zbirke ...

Strokovne podlage: muzej in zbiralka vse- no skleneta pogodbo. V pogodbi, ki jo se- stavi direktor, morajo biti jasno opredelje- ni interesi obeh strank in način plačila za opravljeno storitev. Oblikovanje scenarija za razstavo je avtorsko delo, ker pa so mu- zeji nepridobitne strokovne ustanove v služ- bi javnosti, bo v pogodbi večkrat zapisan dogovor o zamenjavi z gradivom za do- polnitev matične zbirke ali podobnih stori- tev (v našem primeru za fotografije, ki so prav tako avtorsko delo). Kustosom so pri tem v oporo notranji muzejski pravilniki in ceniki o posredovanju gradiva in storitev.

Etično načelo: če kustos ob podpori svoje ustanove, ki mora izdelati ustrezne notra-

ne akte, uporabi zgoraj opisane zakonske in strokovne možnosti, ne krši etičnega ko- deksa, nasprotno, upošteva splošno eti- čno načelo poklicnega vedenja, ko suvere- no zagovarja enakopraven pomen storitve muzeja.⁶

Sklep

Tako torej pravijo zakon, strokovna teorija in etična načela. Kulturno sporazumevanje v okviru različnih interesov in razplet sporov v praksi pa žal nista tako preprosta in predvidljiva. Posebne dolžnosti, odgovornosti in priložnosti se lahko izrazijo le v obliki priporočil, ki jih bodo morda lažje upoštevali kolegi v »nacionalkah«. Ti se pri svojih odločitvah sklicujejo na višji nacio- nalni interes, medtem ko s(m)o »lokalci« eksistenčno in čustveno odvisni (obremeni- jeni) od precej ožjega okolja, tako ozemeljsko kot strokovno. Kakorkoli, vsak izmed nas se večkrat znajde v dilemah, za njihovo reševanje pa poleg poznavanja stroke potrebujemo tudi druge spretnosti in veščice, kot so diplomatstvo, pogajalske spretnosti, umetnost manipuliranja in obrambe pred njim ... Na srečo vsi, ki sodelujejo z zasebnimi zbiralci, največkrat poročajo o pozitivnih izkušnjah.

(Jana Mlakar Adamič,
Janez Šter in Tita Porenta)

- 1 Gorazd Makarovič, Tri načela, ki so kompas in merilo muzejskega dela. V: Glasnik SED 41/3, 4. Ljubljana 2001, 112.
- 2 Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD). V: Uradni list RS št. 7/99, 5. februarja 1999.
- 3 ZVKD, 27., 28. in 29. člen.
- 4 Člen 8.5. Dokazovanje pristnosti, vrednote- nje in nedovoljeno gradivo, Statut Icoma; in Icomov kodeks poklicne etike, Ljubljana 1993, slovenski odbor Icoma, 46.
- 5 1. člen Statuta Icoma, Statut Icoma; in Icomov kodeks poklicne etike, Ljubljana 1993, slovenski odbor Icoma, 8.
- 6 Člen 7.1. Spoštovanje poklicnih meril, Statut Icoma; in Icomov kodeks poklicne etike, Ljubljana 1993, slovenski odbor Icoma, 43.